

szenvedéllyel, hogy még évés közben is ott volt a nyitott könyv asztalán? Jól bejártatott válaszok kínálóznak általános emberi értékekről, humánról, csak hogy ne kelljen kimondani: nem tudom. Mindenesetre úgy tűnik: Brahmsot első-sorban nem a bibliai etika foglalkoztatta, mert a Requiem maga összeállította szövegében nem szerepel Jézus. Érdekelte viszont — a kompi-lációból megállapíthatóan — a földi lét rövid-sége, a halál természetesen és a hivatás kérdése. Csupa olyan dolog tehát, ami minden embert izgat, de amelyekre csak kevesen keresik a Bibliában a választ. Elképzelhető, hogy Brahms valóban vágyott a hitre, de nem bizonyítható. Őrzi titkát a rejtőzködő.

Formailag az oratóriumok — a hangszeres zenével ellentétben — nem túl szigorúan kötöt-tek. A váz legfőbb meghatározója a szöveg, ideális esetben ez mintegy a zene csontozata, és megfordítva: a zene értelmezi és megvilágosítja a szavakat, nyomatékossítja a mondanivalót. A ha-talmas oratórium-irodalom sokféleségében nem tett semmit sem kötelezővé, csak megoldásokat ajánl, amelyek közül néhányat Brahms is figye-lembe vett. Bachtól kölcsönözte a „weg” szó megzenésítési módját, a röviden pattanó eluta-sítást, és Händel Messiásához hasonlóan, a korin-tusiakhoz írott első levél szövegrészét nála is a basszus énekli. A Német requiem szövege indo-kolja a mű keretes szerkezetét, hiszen az első mondat a hegyi beszédből a „Boldogok, akik sírnak...” az utolsó tétel első mondata pedig a

Jelenések könyvéből a „Boldogok a halottak...” Ezentúl a megzenésítésre kiválasztott részletek egymásutánisága némi esetlegességet mutat. A tételek pedig, ennek megfelelően, önmagukban valamennyien zárt egységet alkotnak, a teljes műnek azonban meglehetősen laza a konstruk-ciója. Nem véletlen, hogy három ösbemutatóra is sor kerülhetett: 1866-ban még csak három tételt adtak elő, 1868-ban a szerző vezényelte előadáson már hatot, végül 1869-ben, a legutol-jára írott szopránáriával együtt hangzott el a mű — ahogyan azt ma is ismerjük.

A szeptemberi budapesti előadásról sajnos sok jót nem lehet elmondani. Nem történt semmi botrányos, de Kincses Veronika elkap-kodta „angyali” áriáját, Melis György mereven, kevés kifejezőerővel énekelt, a kórus kellemetlen-ül nyersen szólt, a zenekar lélektelenül játszott (nehéz megbocsátani mondjuk az üstdob gépies kalapácsolását a második tételben). Lukács Ervin erőfeszítéseit csak arra koncentrált, hogy szét ne essen elemeire a rábizott apparátus. Pontos beintéseket adott, ennyivel azonban már meg is elégedett. Keze, mint a Jókai-féle Theudelinda grófnőé, arra is erőtlennek látszott, hogy egy borítékot felvágjon, szemmel sem tartotta a kapcsolatot, mivel a kelleténél nagyobb szük-sége volt a partitúrára. Úgy tűnt, nem állott elegendő próbalehetőség az előadók rendelkezésére. Ennek megfelelően viszonylag pontos előadást hallottunk, de egyáltalán nem kor-rektet.

Fáy Miklós

Film

Jézus Krisztus utolsó megkísértése

Scorsese filmjében a hadonászó tömeg azt kívánja: „Szállj le a keresztről!” Jézus választási lehetősége abban áll, hogy a keresztről távozva a magánszférába, egy nő szerelmébe és a családi élet idilljébe tűnjön el. A filmben ez valójában nem is kísértés, hanem inkább ábránd. De mivel vénen és jelentéktelenül kiműlni nem jelent igazi alternatívát, visszakapaszkodik a keresztre, hogy a szent történet szerint áldozatként vé-gezzze.

A mindenütt viharos fogadtatású film igazi blaszfémiaja talán nem is a szajha Magdolnával bonyolódó szerelmi viszony, hanem az a szerzői szeszély, amely Jézus „keresztútmaniáját” büntu-datából eredezteti: az ács Jézus gerendákat farag a rómaiaknak lázadó zsidók kivégzéséhez, sőt maga is részt vesz ezekben, alkalmazottként viszi a keresztet, és kollaborál, mint hóhérlégény.

Igaz, a képsorok kezdete előtt olvashatjuk, hogy nem kulcs-történetet látunk, hanem csak a szerző-rendező vívódó bölcselkedésével ismer-kedhetünk meg. De egy művészettől sem elfo-gadható eljárás az, hogy vívódásának ábrázolá-sára olyan alakokat és történeteket vesz igénybe, amelyek kultúránkban körülhatárolt jelentéssel bírnak és egyértelmű tiszteletben részesülnek. A keresztények hitvallása szerint Jézus szent pró-féta, Istentől küldött férfi, maga a Fiú, aki Isten

létére mindenben hasonlóvá lett hozzánk, de „bűn nélkül”. Ez a hit fogalmazta és hagyta ránk a róla szóló történetet is, amelynek eredete így meghatározta a művészi értelmezés lehetőségeinek határát is: lehet valószínűsíteni az ember Jézus keresését, fejlődését, identitásválságát, megtorpanását, megrendülését („Istenem, mért hagytál el?”) — de bűn nélkül! Nem bővíthetjük önkényesen apokrif elemekkel történetét úgy, hogy cáfoljuk az alakját nekünk adományozó hitet. A saját bűnének tudatától üzött és ezért mások bűneit is őrjögve átvállaló elmeháborodott alkalmas lehet filmhősnek, de vétkes vakmerőség őt Jézus Krisztusnak nevezni, és a cselekmény kibontásában a jól ismert történet mozaik-jait tetszés szerint felhasználni.

A Kazantzakis azonos című regényéből dolgozó filmrendező megtévesztő módon alkalmaz kétféle eszközt. Egyfelől a bibliakritika kétszáz éves racionalista irányzatát követve az evangéliumi események természetes magyarázatát sugallja. Logikusan vezeti Jézus „fejlődését” a keresés bizonytalanságától kezdve, a szeretet programjának meghíusulásán át az erőszakos lázadás vállalásáig. Láttatásában Jézus a római hatalomtól megrettenve menekül a keresztre. Másfelől légből kapott víziókkal, divinális machinációkkal

lendíti tovább a cselekményt, hogy aztán a végső kísértés-álommal teljesen a saját tanmeséjébe vigyen.

Scorsese filmjének hazai megjelenése nem fogja közömbösen hagyni, még kevésbé lelkesedésre készíteni a katolikus társadalmat. Számolnunk kell azzal, hogy a hiányos vallási műveltségű nézők népes serege — naivan készpénznek véve a vásznon pergő mesét — nem fog tiszteletet érezni milliárdnyi keresztény isteni mestere és eszményképe iránt. Ez a Jézus még csak nem is hős: szava tétova, tanítványaihoz nem a belőle áradó szeretet köti, sugallatait értelmesen igazolni nem tudja, és kétséges célért áldozza föl magát. A hitoktatók vesződhetnek majd evangéliumi történet és a fikció megkülönböztetésével.

A film az evangéliumot ismerőket szép beállításokkal, sikerült dramaturgiai megoldásokkal kárpótolja némileg a rendező vétkeiért. Kár, hogy az egykori papnövendék csak a fanatikus küzdés, valamint a beszűkült családiasság választási lehetőségét ismeri, nem tud hinni annak a Pásztornak a szeretetében, aki ismeri övét és életét áldozza juhaiért.

Tuba Iván

A hónap krónikája

Abban a hatalmas áradatban, mely aktuális vagy aktualizált szenzációkat, politikai és társadalmi érdekességeket hurcol magával, jócskán akadnak olyan könyvek, kiadványok, amelyek szóra sem érdemesek, kiadók vagy egyének hirtelen meggazdagodását szolgálják, s nem azt a nemzeti önvizsgálatot, amelyre nélkülözhetetlen szükségünk van, de amelyet mindenkinek önmagában is el kell végeznie. Alig-alig valaki mondhatja el magáról, hogy független maradt korától. A látványos tiszták rendszerint makulát rejtenek a lelkükben, a hangosak pedig régebben kimondott szavaikat igyekeznek leplezni. Ha mégis engedünk a divatnak, s válogatni próbálunk az időszerepéhez kötött könyvek, kiadványok között, talán azok érdemlik meg leginkább figyelmünket, melyek tényeket, dokumentumokat, hiteles adatokat tartalmaznak.

A LITERATURA 1989/1—2. száma Irodalom és politika 1956 alcímmel jelent meg, s 1955 októberétől 1957 szeptemberéig csoportosítja

anyagát. Kivételesen fontos vállalkozás, hiszen nem az események hajdani résztvevőinek nemegyszer megbicsakló emlékeit szedi csokorba, hanem az újságokban, folyóiratokban megjelent cikkeket, tanulmányokat, memorandumokat, melyek alapján azok is tájékozódni tudnak ezekben a lázas hónapokban, akik az akkori eseményeket csak elbeszélésekből, vagy éppen manipulált, hamisított „történelmi” könyvecskékből ismerték. Az anyag szerkesztői az egyetlen jó megoldást választva a szigorú időrendet követték, csak olyan esetben kommentálva az egykori olvasmányokat, amikor azt valóban nélkülözhetetlennek érezték. Megrendítő, felrázó és tragikus olvasmány, hiteles történelmi kútfő.

POMOGÁTS BÉLA: IRODALMUNK SZABADSÁGHARCA. (Gondolat) A könyv szinte kiegészítése és magyarázata a Literatura idézett számának. A szerző azonban messzebb kezdi meg az események elemzését: képet ad az íróellenzék kialakulásáról, s ezután elemzi igen alaposan az 1956-os esztendő irodalmi életét, mely abban különbözött más évektől, hogy történelmi eseményeket készített elő, s azoknak szelle-